

УДК 811.161.2'343'366'36:378.016

ВИВЧЕННЯ МОВОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (НА МОРФОЛОГІЧНОМУ РІВНІ)

Оксана Шпиль

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1/233, 79001 Львів, Україна
тел.: (032) 239 43 55*

Розглянуто способи подання мовознавчої термінології, наведено дидактичні поради щодо презентації визначення терміна і конкретних морфологічних термінів на різних рівнях вивчення української мови як іноземної.

Ключові слова: морфологічна термінологія, граматичний мінімум, концентричний, системний і традиційний методи подачі матеріалу.

Граматику вивчають у курсі будь-якої мови як іноземної. Українська мова не є винятком. Граматику мови відображає морфологічна та синтаксична термінологія. Тому, вивчаючи будь-яку іноземну мову, не можна обійтися без застосування мовознавчої термінології. Ця термінологія активно вживається у правилах і вправах підручників з мови як іноземної, нею послуговуються викладачі під час подання матеріалу. Тому іноземець, який вивчає українську мову як іноземну, мусить знати значення термінів, зокрема морфологічних.

У підручниках з курсу української мови як іноземної термінологію подають мінімізовано. Іноземця не обтяжують нею, тому що основну увагу будь-який підручник, як і викладач, звертає на лексичні теми, які будуть використані у комунікації. Характерно, що подання мовознавчої термінології орієнтується на потреби основного тексту уроку.

У використанні терміна важливим є визначення поняття, окресленого цим терміном. Мета визначення в термінологічних роботах – фіксувати точний зміст поняття, тому що кожен предмет думки має багато ознак, з яких потрібно вибрати ті, які є необхідні і разом з тим достатні. Ці ознаки мають, з одного боку, відтворювати зв'язок цього поняття з іншими (спільні ознаки). А з іншого боку – відобразити специфічність поняття, тобто вирізнити це поняття від пов'язаного з ним [2: 22]. Наприклад, треба розрізнити граматичну категорію *роду* іменника і прикметника. Якщо в іменника *рід* – стала категорія, тобто він не змінюється, то *рід прикметника* залежить від роду іменника, з яким прикметник вживається.

Треба також звернути увагу на різницю між терміном і визначенням: терміни мусять вживатись у незмінному вигляді, а визначення (терміна) такого завдання не має. Тому недоліки термінів чи їхнього розуміння часто викликані тим, що визначення мало низку недоліків [2: 23–24].

Термін зазвичай виконує дві функції – номінативну (тобто називає поняття) і гносеологічну (тобто виражає зміст поняття). Кожен науково-технічний термін має бути точним, коротким і зручним для його використання як складової нового терміна [2: 38].

Зміст навчання морфології, зокрема вивчення морфологічної термінології, визначається метою і завданнями, які потрібно розв'язати у процесі вивчення іноземної мови. Оскільки курс навчання підкоряється певній меті і регламентований часовими рамками, виникає необхідність відбору й обмеження граматичного матеріалу.

Так як і під час роботи над лексикою, під час роботи над граматикою матеріал розмежовують на дві групи: для усного мовлення і для читання. Умовно їх можна назвати активним і пасивним граматичним мінімумом [4: 18–19]. Але не треба вважати, що граматичний мінімум для усного мовлення і граматичний мінімум для читання – різні речі. Переважна частина явищ у них збігається. Граматичний мінімум обирається на основі таких критеріїв: частотності і поширеності, нормативності, зразковості (ця форма може бути зразком для створення за аналогією інших форм), виключення синонімів і врахування лексичного запасу іноземця [4: 20–21].

Якщо граматичний мінімум уже відібраний, постає питання, в якій послідовності його вводити. Найпоширенішим, дидактично виправданим і практично спрямованим є *концентричний метод* подання морфологічного матеріалу. Суть його в тому, що на кожному наступному ступені навчання окремі явища поповнюються новим матеріалом, розширюються, поглиблюються і на певному етапі складаються в систему. Кожен урок має включати, крім морфологічних, і синтаксичні явища, щоб із самого початку студенти могли хоч елементарно, але грамотно будувати своє мовлення щодо мовних норм.

Розподіл граматичного матеріалу по уроках залежить від багатьох чинників. Це, по-перше, дидактичне правило ізоляції труднощів, їхнього поступового наростання; по-друге, це потреби комунікації, необхідність ознайомити студентів насамперед з тими явищами, без яких неможливе мовне спілкування. Ці два чинники тісно взаємопов'язані.

Але в низці методичних праць концентричне подання матеріалу критикують і замість нього (або разом з ним) рекомендують так званий „*системний*” підхід, під час якого граматичні явища вводять більшими або меншими блоками, системами (наприклад, всю систему часових форм дієслова, усі види займенників тощо). Плюси „системного” підходу в тому, що він сприяє ефективному формуванню у свідомості студентів нових понять, дає змогу одержати уявлення про явище загалом, допомагає диференціювати схожі явища тощо.

Крім концентричного і „системного” розташування матеріалу в методиці давно відома так звана *традиційна побудова курсу граматики* з лінійною послідовністю введення граматичних тем. У цьому разі побудова курсу відображає подання матеріалу в наукових граматиках, де мовні факти розташовані в строгій системі відповідно до прийнятого в граматиці виділення морфології і синтаксису та об'єднання теорії навколо частин мови (морфологія) і різних структур речень (синтаксис). Така побудова курсу потрібна там, де вивчення мови не лише орієнтується практичні цілі, а й ставить завдання підготувати науковців (лінгвістів) або викладачів іноземних мов [4: 23–27].

Теорія граматики є обов'язковою у вивченні іноземної мови, тому що вона є важливим допоміжним засобом розвитку практичних умінь та навичок. „Теоретичне осмислення механізму мовних явищ, якщо воно правильно здійснюється, сприяє прискореному розвитку потрібних навичок та вмінь і їх збереженню. Якщо навичка послаблюється внаслідок недостатнього тренування, пригадуванню, відтворенню структурного явища допомагає запам'ятована модель (зразок), правило; збереження

знань, умінь, навичок іноземної мови вимагає численних опор, серед яких важливою є знання елементів граматичної теорії” [1: 162].

Щодо подання визначення морфологічного терміна, то над ним потрібно працювати так, щоб той, хто навчається, усвідомив його логічну структуру. „У визначеннях спочатку дається вказівка на більш загальне, рядове поняття, складовою частиною, видом якого є те, що підлягає визначенню, потім наводять часткові, але істотні ознаки, які обмежують обсяг поняття і тим самим уточнюють, конкретизують його” [3: 139]. Важливими також є стислість і компактність дефініції терміна, тоді іноземець легко зможе його запам’ятати. Деякі ознаки терміна краще подавати не у самому визначенні, а в додаткових роз’ясненнях його. Потрібно також домагатися, щоб кожне слово у визначенні терміна було зрозумілим іноземцеві.

Дослідивши підручники з вивчення мов як іноземних (серед них і підручники з української мови як іноземної), ми дійшли висновку, що автори надають перевагу концентричному методу подання морфологічного матеріалу. Термінологічний мінімум з морфології потрібно подати вже на середньому рівні вивчення мови. До цього мінімуму можуть ввійти такі терміни, як *іменник*, тому що це найвиразніше окреслена частина мови, існування якої у будь-якій мові не викликає жодного сумніву [5: 83], *дієслово*, *займенник* (*особовий, присвійний, вказівний, питальний, зворотний, означальний, неозначений, заперечний, відносний*), *прикметник*, *числівник* (*кількісний, порядковий*), *прислівник*, *сполучник*, *прийменник*, *дієприкметник*, *дієприслівник*, *інфінітив*. Уже пізніше можна подати *частку*, *вигук*, *збірні числівники*, *види прикметників* (*якісні, відносні і присвійні*), *однинні, множинні, незмінювані іменники*. Обов’язково ще на початковому етапі вивчення мови пояснити іноземцям категорії *роду*, *числа*, *відмінка* іменних частин мови, *ступеня порівняння* прикметника і прислівника, *виду*, *способу*, *часу та дієвідміни* дієслова української мови. На завершальному етапі вивчення мови варто подати категорію *істоти/неістоти*, *відміни* та *групи* іменника, категорію *стану* дієслів і дієприкметників. Для пояснення термінів можна використати морфологію мови-посередника чи рідної мови іноземця, тому що під час зіставлення краще сприймається система видів, груп, категорій тощо.

Отже, вивчення морфологічної термінології у курсі української мови як іноземної пришвидшує процес розвитку мовних вмінь і навичок, сприяє систематизації вивченого лексичного матеріалу.

1. *Жирик У.Ю.* Оптимальний вибір методів навчання граматики англійської мови // Проблеми навчання та викладання практичної граматики іноземної мови у вищому навчальному закладі. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 162–169.
2. *Лоттэ Д.С.* Как работать над терминологией: Основы и методы. – М.: Наука, 1968. – 76 с.
3. Методика вивчення української мови в школі. – К.: Рад. школа, 1987. – 244 с.
4. *Соколова Н.Б.* Обучение грамматике в средней школе и вузе. – М.: МГПИИЯ, 1979. – 81 с.
5. Філософські питання мовознавства / За ред. В.М. Русанівського. – К.: Наук. думка, 1972. – 199 с.

**STUDY OF LINGUISTIC TERMINOLOGY IN THE COURSE OF
UKRAINIAN AS FOREIGN (AT MORPHOLOGICAL LEVEL)**

Oksana Shpyt'

*Ivan Franko National University of L'viv,
Department of Applied Linguistic,
1/233, Universitets'ka St., 79001 Lviv, Ukraine
phone: (032) 239 43 55*

The methods of serve of linguistic terminology are considered in the article, didactics advices are given in relation to presentation of determination of term and concrete morphological terms at different levels of study of Ukrainian as foreign.

Key words: morphological terminology, grammatical minimum, concentric, system and traditional methods of serve of material.

**ИЗУЧЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В КУРСЕ УКРАИНСКОГО
ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО (НА МОРФОЛОГИЧЕСКОМ УРОВНЕ)**

Оксана Шпить

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1/233, 79001 Львов, Украина
тел.: (032) 239 43 55*

В статье рассмотрены способы подачи языковой терминологии, приведены дидактические советы по презентации определения термина и конкретных морфологических терминов на разных уровнях изучения украинского языка как иностранного.

Ключевые слова: морфологическая терминология, грамматический минимум, концентрический, системный и традиционный методы презентации материала.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2010

Прийнято до друку 12.04.2010